

MONGOLIJAS PROFESIONĀLĀS IZGLĪTĪBAS KVALITĀTES NODROŠINĀŠANAS PROBLĒMAS UN RISINĀJUMI

Challenges and Solutions of TVET Quality Assurance in Mongolia

Grieta Tentere

University of Latvia, Latvia

Abstract. *Technical and vocational education and training (TVET) makes a significant contribution to economic competitiveness in a knowledge-based economy. The main challenge for vocational education and training is to meet the changing skill needs in the labour market. In order to balance labour market supply and demand by constantly diversifying TVET customer base, it is necessary to increase the key role played by vocational education and training in economic competitiveness and social inclusion.*

The considerable economic growth in Mongolia does not have a positive impact on the creation of new jobs and poverty reduction. This implies that the Mongolian education sector was unable to produce required knowledge and skills to be employed. At the system and institutional levels, the management has changed frequently, the policy continuity and consistency are weak. The TVET and curriculum standards are not developed, validated and approved. The multi-faceted, multi-ownership and relatively accessible TVET system became reality in Mongolia. The main factor to increase the economic competitiveness is the quality of in the TVET sector. Thus, the quality assurance is a comprehensive system for evaluating outcomes and achievement of the core objectives of the TVET system, making adjustments, if necessary, and improving a rationale for management decisions.

Keywords: *key competences, National Qualifications Framework, Self-Assessment, Technical and Vocational Education and Training, Quality Assurance, Quality Management.*

Ievads

Introduction

Eiropas Savienības (ES) darba tirgu pēdējo divdesmit gadu laikā raksturo sabiedrības novecošanās un kvalificēta darbaspēka iztrūkums, kas izraisa nepieciešamību piesaistīt darbaspēku no valstīm, kurās ir augsta dzimstība bet nepietiekami attīstīta profesionālā izglītība. Šāda situācija raksturīga arī Latvijai, jo darba devēji aizvien uzstājīgāk pauž viedokli par vajadzību uzaicināt darbiniekus no trešajām, iespējams, Āzijas valstīm, kurās ir raksturīga ne tikai paaudžu atjaunošanās bet arī ievērojams iedzīvotāju skaita pieaugums, kā arī savās valstīs Āzijas iedzīvotājiem nepietiek darba vietu, tādēļ iztikas

meklējumos viņi ir gatavi pārvietoties un strādāt citās valstīs, pat saņemot zemāku atalgojumu salīdzinājumā ar vietējo darbaspēku. Vairumā gadījumu uz Eiropas valstīm migrēt gatavie citu valstu iedzīvotāji nav augsti kvalificēti potenciālie darbinieki, tādēļ ievērojami ES un tās dalībvalstu finanšu līdzekļi tiek ieguldīti trešo valstu darbaspēka kvalitātes uzlabošanā, kuras ilgtermiņa mērķis ir sagatavošanās ES dalībvalstu iztrūkstošā darbaspēka aizvietošanai.

Šī raksta mērķis ir ieskicēt starptautisko donoru pieejas un ieguldījumu kvalitātīvas Profesionālās izglītības un apmācības (PIA) sistēmas izveidē un attīstībā vienā no trešajām valstīm – Mongolijā, kas nākotnē varētu kļūt par vienu no darbaspēka piegādātājiem ES dalībvalstīm. Mongolijas PIA kvalitātes nodrošināšanas un vadības sistēmas apskats un raksturojums veidošanā ir analizētas stratēģiskās pieejas PIA kvalitātes nodrošināšanas un vadības sistēmas izveidē, Mongolijas PIA politikas dokumenti un likumdošana, starptautisko donoru ziņojumi par Mongolijas PIA kvalitāti, tai skaitā ar ES atbalstu 2016.gadā veiktā pētījuma par PIA kvalitātes ieviešanu Mongolijā rezultāti, un Mongolijas Darba un sociālo lietu ministrijas administratīvie dati.

Laikposmā no 2008. līdz 2020.gadam Mongolijā ar starptautisko donoru finansiālu atbalstu īstenoti 19 projekti, kopumā ieguldot Mongolijas PIA attīstībā 175 miljonus USD (Saha Meyanathan, 2016). Mongolijas specifika ir tā, ka PIA attīstībā atbalstu sniedz valstis ar visai atšķirīgu PIA sistēmu, piem., Austrālija, Dānija, Indija, Koreja, Lielbritānija, Singapūra, Šveice, Vācija, Zviedrija, lietojot projektu īstenošanā dažādus finansējuma avotus, tai skaitā, Āzijas Attīstības bankas, Eiropas Savienības un augstākminēto valstu valdību līdzekļus. Šajos apstākļos par PIA sistēmas attīstību atbildīgajai valsts institūcijai, kas Mongolijā ir Darba un sociālo lietu ministrija, ir nepieciešams skaidrs redzējums un labas koordinēšanas spējas donoru atbalsta salāgošanā, lai izveidotu vienotu un modernu PIA sistēmu, ieviestu tajā atbilstošu kvalitātes nodrošināšanas un vadības sistēmu, turklāt veicinot veidojamās sistēmas atbilstību darba tirgus kvalitātīvajām un kvantitatīvajām prasībām. Šajā rakstā akcents tiek likts uz Mongolijas PIA kvalitātes nodrošināšanas un vadības sistēmas veidošanas izaicinājumiem un akceptētajiem risinājumiem.

Neskatoties uz ievērojamo ekonomikas pieaugumu Mongolijā, valstī nav vērojams jaunu darbavietu pieaugums un nabadzības mazināšanās, kas liecina par Mongolijas profesionālās izglītības nespēju nodrošināt darba tirgū pieprasīto zināšanu un prasmju apguvi un/vai nepietiekamu profesionālās izglītības kvalitāti.

2016.gadā tika apstiprināta “Mongolijas ilgtspējīgas attīstības vīzija 2030”, kurā noteiktais mērķis ir “kļūt par vadošo valsti starp vidēju ienākumu valstīm, ar nepārtraukti augošām dažādām tautsaimniecības nozarēm, ar vidēju un augstu ienākumu dominanci sabiedrībā, ekoloģiskās stabilitātes uzturēšanu un stabili demokrātiju” (Mongolia Sustainable Development Vision - 2030, 2016, p.2).

Mongolijas ilgtspējīgas attīstības vīzijā 2030 ir nosprausti izglītības un apmācības īpašie mērķi – “Zināšanās balstīta sabiedrības un prasmīgas Mongolijas izveide” (Mongolia Sustainable Development Vision - 2030, 2016, p.8), norādot virzību uz Mongolijā iegūtās izglītības kvalitātes un vērtības atzīšanu un starptautisko validāciju.

Mongolijas izdevīgais ģeogrāfiskais, tai robežojoties ar kaimiņu valstīm Ķīnu un Krieviju, kas ir vienas no lielākajām pasaules ekonomikām, ietekmē tās starptautisko konkurētspēju, valsts iedzīvotāju spēju atrast savu vietu vietējā vai starptautiskajā darba tirgū, kā arī uzņēmējdarbības vai pašnodarbinātības iespējas. Turklāt pastāv labvēlīgi nosacījumi tirdzniecībai ar Mongolijas kaimiņvalstīm. Ņemot vērā to, ka Mongolijas ekonomika kļuvusi par globālās ekonomikas daļu un Mongolija ir starptautisko organizāciju dalībvalsts, aktuāla ir valsts iedzīvotāju zināšanu, prasmju un kompetenču konkurētspēja globālajā ekonomikā un atbilstība starptautiskā darba tirgus prasībām.

Literatūras apskats par starptautisko pieredzi PIA kvalitātes vadībā *Literature review on international experience in VET quality management*

Izglītības virzība ir noteikta Apvienoto Nāciju Organizācijas (ANO) ilgtspējīgas attīstības 4.mērķī - “Nodrošināt iekļaujošu un taisnīgu kvalitatīvu izglītību un veicināt mūžizglītības iespējas visiem” un Inčonas deklarācijā “Izglītība 2030”, kas tika pieņemta 2015.gada 19.–22. maijā notikušajā Pasaules izglītības forumā.

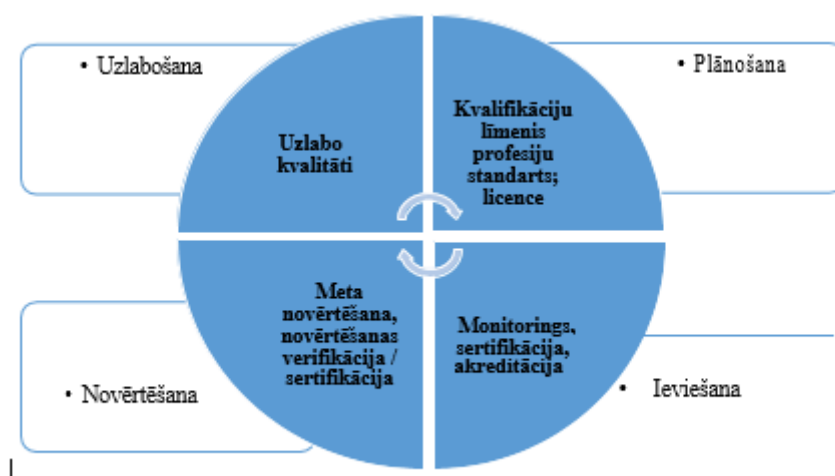
Apvienoto Nāciju Izglītības, zinātnes un kultūras organizācijas (UNESCO) PIA stratēģijā 2016-2021 ir atzīmēts, ka PIA sniedz ievērojamu ieguldījumu Programmas ilgtspējīgai attīstībai 2030 īstenošanā. Tajā īpaša vērība ir pievērsta iekļaujošas un taisnīgas kvalitatīvas izglītības nodrošināšanai, kas atbilst darba tirgus prasībām, liekot ieinteresētajām pusēm pieņemt vai atzīt PIA kvalitāti un attīstīt tehniskās un profesionālās prasmes. UNESCO PIA stratēģijā 2016-2021 noteikti šādi stratēģiskie virzieni (UNESCO Strategy for Technical and Vocational Education and Training 2016-2021, 2016):

- veicināt dalībvalstu centienus, uzlabot PIA saderību, dot iespēju bērniem, jauniešiem un pieaugušajiem apgūt prasmes, kas nodrošinātu iespēju apmierinoši un radoši strādāt darbavietā, lai attīstītu mūžizglītību.
- veicināt ilgtspējīgas attīstības mērķu īstenošanu.

Eiropas kvalitātes nodrošināšanas ietvarstruktūra profesionālajā izglītībā un profesionālajā tālākizglītībā (EQAVET) ietver ISO-9000 standartu pamatelementus, kas balstīti ES dalībvalstu praksē, un Eiropas kvalitātes pārvaldības fondu (Cedefop, 2009). EQAVET pamatā ir piemērotākā modeļa izveide, nosakot pamatprincipus kvalitātes nodrošināšanai praksē, iegūto

prasmju novērtēšanā, apstiprināšanā un atzīšanā un tā ir atsauce uz ES dalībvalstu PIA kvalitātes attīstību un validāciju. EQAVET ir uzziņa un rokasgrāmata lēmumu pieņemšanai, pamatojoties uz zināšanām un kvalitatīvu un kvantitatīvu informāciju, lai apzinātu problēmas un noteiktu, kas un kādā veidā nodrošinās PIA kvalitāti. EQAVET mērķis ir novērtēt un uzlabot PIA rezultātus, paaugstinot nodarbinātību, līdzsvarojot darba tirgus pieprasījumu un piedāvājumu, kā arī nodrošinot mūžizglītības pieejamību un iespējas visiem iedzīvotājiem, jo īpaši neaizsargātajām iedzīvotāju grupām.

EQAVET ietver šādus procesus: plānošana, ieviešana, novērtēšana un uzlabošana (skat. 1.attēlu).

1.attēls. PIA kvalitātes nodrošināšana (Kees Hammink, 2019, 112)
Figure 1 TVET quality assurance diagram (Kees Hammink, 2019, 112)

EQAVET lieto PIA rezultātu novērtēšanai valsts līmenī un mācību iestāžu līmenī. Ņemot vērā to, ka kvalitātes nodrošināšana un attīstība ir nepārtraukts process, EQAVET, pamatojoties uz praktiskām iniciatīvām, ir sistemātiski uzlabojams un atjaunojams. Paredzams, ka valstīs, kurās ieviesta EQAVET, uzlabosies PIA iekšējā un ārējā efektivitāte, darbības pārredzamība un uzticamība. EQAVET veido (Cedefop, 2009):

- PIA sistēmas plānošanas, ieviešanas, novērtēšanas un uzlabošanas vienkāršots modelis;
- sistēmas novērtēšanas un uzlabošanas metodika, fokusējoties uz pašnovērtējumu un pienācīgi apvienojot neatkarīgu novērtējumu;
- uzraudzības sistēma, kuru izvēlas atbilstoši valsts vai reģionālajai darbības jomai;
- izmaiņu mērīšanas instrumenti jeb dalībvalstu standartmērījumi, savas nacionālās sistēmas un reģionālo darbības jomu salīdzināšanai.

Papildus mācību materiālu un procesu novērtēšanai, ir pievēršama īpaša uzmanība izglītojamo iegūto kvalifikāciju validācijai, ņemot vērā iespēju dažādību un formas izglītojamo studijās un prasmju apgūvē (Cedefop, 2015).

PIA kvalitātes ieviešana Nacionālās kvalifikācijas ietvarstruktūras veidā tiek nodrošināta daudzās valstīs, piemēram, Austrālijā, Jaunzēlandē, Indonēzijā, Filipīnās, Malaizijā un Taizemē, kur kvalitātes nodrošināšana ir saistīta ar kvalifikācijas ietvarstruktūru, bet PIA sistēma darbojas relatīvi neatkarīgi. Minētās valstis šai rakstā tiek pieminētas saistībā ar to dalību un ievērojamo ietekmi Mongolijas PIA kvalitātes novērtēšanas un vadības sistēmas veidošanā.

Mongolijas situācijas raksturojums PIA kvalitātes nodrošināšanā *Description of the situation in VET quality assurance in Mongolia*

Mongolijas Profesionālās izglītības likums nosaka profesionālās izglītības un apmācības struktūru, ko “veido PIA Nacionālā padome, par PIA atbildīgā valsts pārvaldes centrālā institūcija, novērtēšanas un informācijas centrs, reģionālie metodoloģiskie centri un izglītības iestādes” (Law on Vocational Education and Training, 2009, p.6).

PIA Nacionālās padomes uzdevums ir koordinēt PIA skolas, darba devējus un ministriju, lai īstenotu PIA politiku saistībā ar nodarbinātības politiku. Mongolijas PIA Nacionālo padomi veido 9 ministriju valsts sekretāri un 9 dalībnieki, kas pārstāv Mongolijas Darba devēju federācijas un Mongolijas Nacionālās tirdzniecības un rūpniecības kameras, Celtnieku asociācijas un Nacionālās kalnrūpniecības asociācijas darba devējus. PIA Nacionālā padome izvērtē PIA satura standartus valsts līmenī, un, pamatojoties uz darba devēju un nozaru padomju kopīgiem ieteikumiem, apstiprina kvalifikāciju ietvaru un profesiju profilus. Valsts centrālajām administratīvajām iestādēm ir pienākums ar savu pārstāvju starpniecību atbalstīt PIA Nacionālo padomi, piedaloties Padomes darbā un nozaru padomju pasākumos. PIA Nacionālā padome darbojas, piesaistot sešas nozaru Padomes, ko izveidojušas nozaru ministrijas, un vietējās (aimagu) PIA padomes, ko lauku apvidos vada aimagu vadītāju vietnieki. Katra aimaga gubernators apstiprina sava aimaga PIA padomes sastāvu. Līdzīga pieeja Mongolijā ir ieviesta arī nodarbinātības jomā, ar Darba un sociālo lietu ministrijas rīkojumu izveidojot Nodarbinātības nacionālo padomi un vietējās nodarbinātības padomes aimagu līmenī, to sastāvu apstiprina attiecīgā aimaga gubernators, kurš arī vada šo padomi. Abas vietējās padomes (PIA padome un Nodarbinātības padome) savstarpēji sadarbojas, tādējādi saskaņojot PIA un nodarbinātības iniciatīvu plānošanu un īstenošanu.

Šobrīd Mongolijā tiek veidotas nozaru padomes, kas būs atbildīgas par PIA profesiju standartu noteikšanu un dažādošanu attiecīgajās ekonomikas nozarēs.

Mongolijas Darba un sociālo lietu ministrija ir atbildīga par PIA politikas izstrādi un ieviešanu, Profesionālās izglītības likuma īstenošanu, valdības un PIA Nacionālās padomes darba organizēšanu un nodrošināšanu, kā arī tās lēmumu īstenošanu. Darba un sociālo lietu ministrija izstrādā PIA attīstības politiku, nosakot kopīgus standartus un ar tiem saistīto darbību novērtēšanu un pārvalda kopējos aktīvus. Saskaņā ar Profesionālās izglītības likumu Darba un sociālo lietu ministrija ir tiesīga pieņemt būtiskus lēmumus PIA attīstībā, tai skaitā, piešķirt nozares budžetu, izveidot PIA skolu valdes, iecelt vai atlaist PIA skolu vadītājus.

Mongolijā ir trīs veidu PIA skolas:

- politehniskās koledžas, kas veic izglītojamo apmācību tehniskās izglītības iegūšanai;
- arodapmācības un ražošanas centri, kas veic izglītojamo apmācību profesionālās izglītības iegūšanai;
- profesionālās izglītības centri, kas nodrošina specifisko prasmju apguvi un izglītojamajiem piedāvā īstermiņa apmācības kompetences sertifikāta iegūšanai.

Saskaņā ar Darba un sociālo lietu ministrijas administratīvajiem datiem 2017./2018. mācību gadā Mongolijā PIA skolas piedāvāja apmācību 224 profesijās. Specifisko prasmju apguvi un īstermiņa apmācības piedāvāja 712 profesionālās izglītības centri. PIA skolu skaitā bija 86 politehniskās koledžas un arodapmācības un ražošanas centri, kas nodrošina tehniskās un profesionālas izglītības programmu apguvi, tai skaitā, 51 valsts finansēta un 35 privātās PIA skolas (Mongolijas Darba un sociālo lietu ministrijas datu bāze par 2017./2018. mācību gadu). Abu augstākminēto PIA skolu kapacitāte ir 57,9 tūkstoši izglītojamo, tomēr pēdējo mācību gadu laikā šī kapacitāte netika sasniegta, jo tehniskās un profesionālas izglītības programmu apgūvē iesaistījās tikai 40 tūkstoši izglītojamo (Mongolijas Darba un sociālo lietu ministrijas datu bāze par 2017./2018. mācību gadu). Lai sasniegtu pilnu noslodzi, PIA skolām nākas konkurēt izglītojamo piesaistē, tādējādi PIA skolas ir ieinteresētas izglītības kvalitātes uzlabošanā.

Raksturojot izglītojamo iesaisti PIA skolās un valsts finansējuma piesaisti izglītības procesa īstenošanai ar statistikas datiem (Mongolijas Darba un sociālo lietu ministrijas datu bāze par 2018. /2019. mācību gadu):

- 18% izglītojamo ieguva tehnisko izglītību, 4% izglītojamo iesaistījās arodapmācībās un apmeklēja apmācības kompetences sertifikātu iegūšanai, 78% izglītojamo apguva profesionālās izglītības programmas;
- valsts budžeta finansējums sedza izmaksas 74% no kopējā izglītojamo skaita, 5% izglītojamo mācības apmaksāja darba devēji, 20%

izglītojamo paši apmaksāja savu izglītības ieguvu.

Ar starptautisko donoru atbalstu Mongolijas PIA pārvaldības sistēmā ieviests jauns elements – izglītības iestādes pašpārvalde jeb skolu padome, ko veido interešu grupu un izglītības iestādes galveno klientu pārstāvji. Politehnisko koledžu un arodapmācības un ražošanas centru skolu padomes apstiprina PIA skolas attīstības stratēģiju, plānu, noteikumus un attīstības programmas, nosaka to struktūru, organizāciju un personālu, apstiprina gada budžetu, veic ieguldījumu un izdevumu kontroli, nosaka mācību maksu un maksu par kopmītnēm, novērtē skolas darbības rezultātus.

Mongolijas PIA Nacionālais attīstības plāns 2016. – 2021.gadam nosaka PIA mērķi “uzlabot profesionālo un tehnisko izglītību atbilstoši Mongolijas attīstības politikas prasībām un darba tirgus pieprasījumam, un saskaņā ar iedzīvotāju vajadzībām, talantiem un interesēm, lai uzlabotu tās kvalitāti, pieejamību un efektivitāti” (National VET Development plan 2016-2021, 2016, p.2), un sešus sasniedzamos mērķus PIA kvalitātes nodrošināšanai:

- izveidot un ieviest nacionālo kvalifikāciju ietvarstruktūru.
- uzlabot kvalitātes nodrošināšanu, organizatorisko vadību un pārvaldību.
- attīstīt kompetencēs balstītu mācību un vērtēšanas sistēmu.
- stiprināt kapacitātes paaugstināšanu un nodrošināt izglītības darbinieku un skolotāju nepārtrauktu profesionālo attīstību.
- uzlabot nozares reputāciju, paplašinot sociālo partnerību un sadarbību.
- uzlabot finanšu sistēmu.

Kvalitātes nodrošināšanas sistēmas galvenais mērķis ir veicināt PIA efektivitāti, lietderību, uzticamību un pieņemšanu. Izvirzītā mērķa sasniegšanai, valsts institūcijas paredz nosacījumus kvalitātes nodrošināšanas mehānismu izveidei. Mongolijā kvalitātes nodrošināšanas mehānismi ir noteikti Izglītības likumā, Mongolijas Profesionālās izglītības likumā un citos saistītajos likumos. Veidojamās PIA kvalitātes nodrošināšanas sistēmas galvenās funkcijas ir:

- novērtēt, cik lielā mērā nodrošināta prasību izpilde izglītības iestādes darbības vai izglītības programmas īstenošanas uzsākšanai.
- izvērtēt, vai izglītības iestāde regulāri veic izglītības iestādes vai izglītības programmas atbilstības standartiem nodrošināšanu un cik lielā mērā tas uzlabo kvalitāti.
- novērtēt un formalizēt zināšanu, prasmju un kompetenču līmeni, ko ieguvuši absolventi, pārbaudīt to atbilstību darba tirgus prasībām.
- publicēt novērtējuma ziņojumu, kas apstiprina izglītības iestādes un izglītības atbilstību kvalitātes prasībām.

Mongolijas PIA kvalitātes nodrošināšanas sistēmu veido:

- 1) PIA Nacionālā padome, sešas nozaru padomes un vietējās PIA

- padomes, kas atbildīgas par profesiju un kvalifikāciju standartu izstrādi.
- 2) Valsts centrālā aģentūra, kuras funkcijās ietilpst PIA izglītības programmu licencēšana to nodošanai ekspluatācijā un PIA kvalitātes novērtēšanas ieviešanas posmu uzraudzība un novērtēšana.
  - 3) Seši reģionālie Metodoloģiskie centri tika izveidoti starptautiskā projekta ietvaros laika posmā no 2008 līdz 2012 gadam un tie ir atbildīgi par kvalitātes novērtēšanas procesu, profesionālu secinājumu sagatavošanu un kapacitātes stiprināšanu visos PIA līmeņos. Sākotnēji reģionālie Metodoloģiskie centri tika integrēti PIA skolu struktūrā un finansēti no skolu budžeta. Reģionālo Metodoloģisko centra vadītājus apstiprināja Darba un sociālo lietu ministrija bet metodistus apstiprināja PIA skolas direktors. 2019.gada otrajā pusgadā ar Mongolijas Darba un sociālo lietu ministrijas rīkojumu reģionālie Metodoloģiskie centri tika atdalīti no PIA skolām un iekļauti PIA Novērtēšanas centra sastāvā.
  - 4) Mongolijas PIA Novērtēšanas centrs atbild par profesionālo kvalifikāciju novērtēšanu un sertificēšanu, indivīdu iepriekš iegūto prasmju atzīšanu, PIA absolventu informācijas datu bāzes izveidošanu un ekspluatāciju un informācijas izplatīšanu.
  - 5) Mongolijas Nacionālā izglītības akreditācijas padome izstrādā noteikumus un nosaka kritērijus PIA izglītības programmu un PIA skolu darbības kvalitātes novērtēšanai, akreditē izglītības iestādes, veic PIA Novērtēšanas centra darbības analīzi un koordinē izglītības novērtēšanas centru un aģentūru darbu, uztur akreditēto izglītības iestāžu datu bāzi.
  - 6) PIA skolu padomes un to novērtēšanas struktūras ir atbildīgas par PIA skolu visaptverošu un integrētu iekšējās kvalitātes nodrošināšanu.

Mongolijas PIA kvalitātes nodrošināšanas ietvara analīze *Analysis of the VET quality framework in Mongolia*

Mongolijas PIA kvalitātes nodrošināšana un vadība balstās uz šādiem pamatprincipiem:

1. Kvalitātes nodrošināšanas un vadības pamatmērķis ir pastāvīgi uzlabot PIA kvalitāti.
2. Kvalitātes nodrošināšanas attīstība, vadība un organizācija ir orientēta uz gala rezultātiem, tādēļ valsts pārvaldes iestādēm, PIA skolām un sociālajiem partneriem ir jāsadarbojas kvalitātes nodrošināšanas izstrādāšanā, ieviešanā un vadībā.
3. PIA skolas ir pilnībā atbildīgas par mācību un pakalpojumu kvalitāti

- un validācijas procesu rezultātu.
4. Veidojamā kvalitātes nodrošināšanas sistēma ietvers vadlīnijas, ieteikumus, materiālus un informāciju, neatkarīgu novērtēšanu un secinājumus.
  5. Kvalitātes un rezultātu novērtēšanas process veicams atbilstoši "Plāno – Dari – Pārbaudi – Rīkojies" ciklam un ik gadu ir sagatavojams pašnovērtējuma ziņojums.
  6. Jāņem vērā izglītojamo un citu mērķgrupu intereses un vajadzības.
  7. Kvalitātes nodrošināšanas organizēšanai ir jābūt efektīvai un lietderīgai un jāatbalsta mācības.
  8. Kvalitātes nodrošināšanas procesiem un rezultātiem ir jābūt skaidri definētiem un caurskatāmiem.
  9. Neatkarīgā novērtējuma mērķis ir validēt izglītības iestādes pašnovērtējuma procesu.

Mongolijā ikvienai organizācijai vai iestādei ir jāievēro MNS ISO 9001 2016 Kvalitātes vadības sistēmas prasības, kas 2016.gadā apstiprinātas Nacionālajā Standartizācijas padomē. Kvalitātes vadības sistēmas prasība MNS ISO 9001:2016 nodrošina tās lietotājiem:

- spēju nepārtraukti piegādāt klienta prasībām atbilstošus produktus un pakalpojumus.
- produktu un pakalpojumu atbilstību juridiskajām un regulējuma prasībām.
- atbalstu spējai apmierināt klientu prasības.
- risku un iespēju, kas saistīti ar organizācijas mērķiem un stāvokli, ievērošanu.
- parāda atbilstību kvalitātes vadības sistēmas prasībām.

Pamatojoties uz to, ka Eiropas valstīs pielietotā EQAVET ir balstīta uz ISO kvalitātes kontroles standartu un kopējo kvalitātes vadību, pēdējo divu gadu laikā Mongolijā ar donoru atbalstu ieviests kvalitātes standarts ISO 9001:2015 un atbilstīgi tam pilnvaroti valsts uzņēmumi sniedz profesionālu konsultāciju, vērtēšanas un validācijas pakalpojumus.

Mongolijas nacionālās kvalifikāciju ietvarstruktūras izstrādes process turpinās, cenšoties ietvert tajā jaunās starptautiskās tendences mācību rezultātu noteikšanā visos izglītības līmeņos. Pēdējo piecu gadu laikā ES finansētie PIA projekti sniedz atbalstu Mongolijai iepriekš apstiprinātās sešu līmeņu kvalifikācijas ietvarstruktūras atjaunināšanā, pārveidē par desmit līmeņu ietvarstruktūru un tās sertificēšanā.

Mongolijas PIA kvalitātes nodrošināšanas sistēma šobrīd ir izstrādes procesā, tiek veidota tās normatīvā bāze un veikta PIA institūciju institucionālā stiprināšana. Paredzēts, ka PIA kvalitātes nodrošināšanas sistēma ietvers

metodoloģisko vadību kompetencēs balstītu PIA standartu izstrādei un ieviešanai, nozaru kvalifikāciju un profesiju profilu izstrādei un validācijai, rezultātu pašnovērtējuma un ārējās novērtēšanas veikšanai. Mongolijā šobrīd PIA skolas veic apmācību iepriekš minētajās 224 profesijās kaut arī vēl nav izstrādāti un apstiprināti izglītības standarti. Tiek veikti mēģinājumi sakārtot šo sistēmu, piemēram, 2008./2019. mācību gadā ar Darba un sociālo lietu ministrijas atļauju eksperimentālā kārtā tika testēti 13 PIA standarti, kas izstrādāti starptautisko projektu ietvaros. 2014.gadā darba un sociālo lietu ministrs apstiprināja 20 profesiju profilus, kompetencēs balstītas izglītības programmas ir izstrādātas ar dažādu starptautisko projektu atbalstu, tās izstrādā arī PIA skolas sadarbībā ar reģionālajiem Metodoloģiskajiem centriem. Jāatzīst, ka Mongolijā nav izveidota PIA izglītības programmu datubāze, līdz ar to pastāv risks, ka vienas un tās pašas profesijas apguvei PIA skolas izmanto vairākas, turklāt dažādas izglītības programmas.

Mongolijā licencēšanas process ir organizēts parasta uzņēmuma reģistra veidā, tomēr vēl nodrošināma galveno licencēšanas prasību izpilde, kas veicama atbilstoši normatīvajiem aktiem, standartizācijas noteikumiem un dokumentiem, kas definē PIA programmu mērķus un rezultātus. No 2012.gada nav veikta PIA skolu akreditācija, tomēr sistemātiski tiek veikta PIA skolotāju atestācija. Mongolijas Nacionālā izglītības akreditācijas padome sakarā ar tās struktūras, organizācijas un akreditācijas kritēriju atjaunošanu laika periodā no 2014. līdz 2016.gadam apturēja PIA izglītības programmu akreditāciju. Akreditācijas process tika atsākts 2018.gadā, akreditējot 10 PIA skolas un 14 PIA programmas (Kees Hammink, 2019).

Kā atzīst Mongolijas profesionālās apvienības, darba devēji un PIA skolu pārstāvji, pastāv neatbilstība starp izglītības programmām, kurās PIA skolas piedāvā vienāda līmeņa izglītības apguvi un dokumentus par profesijas apguvi. Līdz ar to ir apgrūtināta mācību rezultātu salīdzināšana un PIA skolu kvalitātes kritēriju noteikšana.

Donoru finansēti projekti PIA kvalitātes stiprināšanā Mongolijā ir īstenoti šādos virzienos (Saha Meyanathan, 2016):

- Kompetencēs balstītas apmācības un vērtēšanas sistēmas izveidē iesaistīti astoņi projekti, ko finansē Āzijas attīstības banka, Eiropas Savienība, Korejas valdība, Indijas valdība, Šveices sadarbības un attīstības aģentūra.
- Kvalitātes nodrošināšanas mehānisma uzlabošanā iesaistīti pieci projekti, ko finansē Eiropas Savienība, Singapūras valdība, Šveices sadarbības un attīstības aģentūra.
- PIA cilvēkresursu un pārvaldības uzlabošanā īstenoti četri projekti, kas finansēti no Āzijas attīstības bankas, Vācijas valdības un Šveices

sadarbības un attīstības aģentūras līdzekļiem.

- Sociālās partnerības un sadarbības uzlabošanā īstenoti seši projekti, saņemot Āzijas attīstības bankas, Vācijas valdības un Šveices sadarbības un attīstības aģentūras finansējumu.
- Nacionālās kvalifikācijas ietvarstruktūras veidošanā piedalījās septiņi projekti, kas tika finansēti no Āzijas attīstības bankas, Eiropas Savienības, Indijas valdības, Singapūras valdības, Šveices sadarbības un attīstības aģentūras un Vācijas valdības līdzekļiem.

Mongolijā donoru finansētie PIA projekti ir snieguši konsultatīvo atbalstu PIA kvalitātes nodrošināšanas koncepcijas un sistēmas izveidei valstī, politikas dokumentu izstrādei, kvalitātes kultūras un sistēmas izveidei PIA skolās, kā arī cilvēkresursu kapacitātes stiprināšanai PIA kvalitātes nodrošināšanā un vadībā.

Pēdējos gados Mongolijā ir pieņemti par PIA kvalitātes novērtēšanu un vadību atbildīgo institūciju lēmumi un ir palielinājusies starptautisko partneru profesionālā palīdzība valsts kvalitātes kontroles standartu, PIA skolu standartu un prasību, iekšējās kvalitātes kontroles organizēšanas un pašnovērtējuma mehānismu izstrādē.

Kvalitātes nodrošināšanas standarta ieviešanā tiek pielietoti vairāki rīki – neatkarīga novērtēšana, kas balstīta uz skolu pašvērtējumu, PIA skolu iekšējās kvalitātes nodrošināšanas sistēmas izveide un tās kapacitātes stiprināšana. Pēdējo gadu laikā PIA skolas izstrādā un īsteno kompetencēs balstītas izglītības programmas un pielieto ar starptautisko projektu atbalstu izstrādāto kvalitātes nodrošināšanas sistēmas metodiku. Vienlaikus uzsākta kvalitātes kontroles ieviešana atbilstoši starptautiskajiem ISO standartiem. Standarti pamatojas uz līdzīgiem principiem, organizāciju un metodiku jeb “Plāno – Dari – Pārbaudi – Rīkojies” ciklu, kas novērš iespējamās savstarpējās pretrunas. Starptautiskais kvalitātes nodrošināšanas standarts izmanto “Plāno – Dari – Pārbaudi – Rīkojies” ciklu analīzes procesā dažādo pieeju riska samazināšanai un ietver (Cedefop, 2015):

- 1) plānošanu, izvirzot skaidrus, piemērotus un izmērāmus mērķus un uzdevumus attiecībā uz politiku, procedūrām, uzdevumiem un resursiem, tajā skaitā cilvēkresursiem.
- 2) īstenošanu vai darbību, nosakot procedūras izvirzīto mērķu sasniegšanas nodrošināšanai un tām atbilstošas organizācijas/darbības procedūras.
- 3) novērtēšanu vai pārbaudi, ieviešot mehānismus sasniegumu un rezultātu novērtēšanai, vācot un apstrādājot datus pamatotu novērtējumu veikšanai.
- 4) pārskatīšanu vai rīcību, izstrādājot procedūras rezultātu sasniegšanai un/vai jaunu mērķu izvirzīšanai, vai arī, ja nepieciešams, pārmaiņu procedūru izstrādāšanai.

PIA kvalitātes novērtēšanā papildus ārējam vai neatkarīgajam novērtējumam un pārbaudei uzsvars tiek likts uz PIA skolas pašnovērtēšanas efektivitātes uzlabošanu. Viens no šādiem piemēriem ir ieviest Mongolijā Eiropas references sistēmu PIA kvalitātes nodrošināšanai, kā tas tiek īstenots ES dalībvalstīs. Mongolijas PIA kvalitātes nodrošināšanas sistēmai ir jāklūst par instrumentu sistemātiskas pieejas īstenošanai, lai, pielietojot integrētus kritērijus un kvalitatīvu analīzi iekšējai un ārējai novērtēšanai, veicinātu PIA kvalitāti un nepārtrauktību valsts un starptautiskajā mērogā.

Nozīmīgs ES finansēto projektu rezultāts ir vienota viedokļa panākšana starp PIA iesaistītajām ministrijām un darba devējiem par visu izglītības līmeņu iekļaušanu nacionālajā kvalifikācijas ietvarstruktūrā, tādējādi aptverot visus Mongolijas iedzīvotājus. Laikā no 2014. līdz 2019. gadam ar ES projektu atbalstu Mongolijā tika īstenots plašs kapacitātes paaugstināšanas pasākumi PIA kvalitātes nodrošināšanā. Īstenojot projektus un programmas ar donoru atbalstu, Mongolijā pēdējo gadu laikā ir veikti ievērojami uzlabojumi kopējas metodikas un pieejas izveidei PIA skolu kvalitātes nodrošināšanā. Starptautisko projektu ietvaros izstrādāta rokasgrāmata "PIA skolu kvalitātes nodrošināšanas sistēma", kurā kā kvalitātes nodrošināšanas pamats ir minēti kompetencēs balstīta apmācības principa ieviešana un PIA cieša saistība ar darba tirgus pieprasījumu un darba devēju prasībām. Rokasgrāmatas izstrādes mērķis bija iesaistīt PIA skolu direktorus kvalitātes novērtēšanā un organizēt vadības, administrācijas un darbinieku iesaisti kvalitātes nodrošināšanā PIA skolās. Katrā PIA skolā ir nozīmēts atbildīgais par kvalitātes nodrošināšanu. Laikā no 2008. līdz 2012. gadam starptautisko projektu ietvaros tika veikta visu PIA skolu vadības apmācība kvalitātes kontrolē.

Mongolijā pēdējo gadu laikā aktivizējas valdības, darba devēju, attīstības partneru un profesionālo apvienību centieni izveidot un nostiprināt šādas PIA kvalitātes nodrošināšanas sistēmas komponentes:

- Nacionālās kvalifikāciju ietvarstruktūras koncepciju, kas ietver sešus galvenos kvalitātes nodrošināšanas elementus, politikas un tās īstenošanas dokumentus un nacionālās kvalifikāciju ietvarstruktūras izstrādes principus.
- PIA skolas pašnovērtējuma metodiku, kuras izstrādi un testēšanu 25 skolās 2016. - 2017. gadā atbalstīja Āzijas attīstības banka.
- Jaunu regulējumu un kritērijus PIA skolu un izglītības programmu akreditācijai, ko 2016.gadā apstiprināja Mongolijas Izglītības akreditācijas nacionālā padome.
- Ceļvedi kvalitātes sistēmas izveidošanai PIA skolās, kas 2011.gadā tika izstrādāts ārvalstu donora, Singapūras Politehniskās koledžas un PIA skolu vadības kopīgas sadarbības rezultātā.

Ar daudzskaitlīgo donoru atbalstu tika piedāvāts Mongolijas Kvalitātes nodrošināšanas vadības sistēmā ieviest sešus elementus: licencēšanu, akreditāciju, kvalifikāciju formalizēšanu (nodrošināšanu), mācīšanu un mācīšanos, novērtēšanu un uzraudzību, kā arī sertifikāciju.

Pētījuma par PIA kvalitātes ieviešanu Mongolijā metodoloģijas un rezultātu īss apskats

Brief overview of the methodology and results of the study on introduction of VET quality in Mongolia

2016.gadā ES finansēts projekts Mongolijas PIA atbalstam veica situācijas analīzi par PIA skolu aktivitātēm un apmācības kvalitāti. Pētījuma mērķis bija, pamatojoties uz pierādījumiem balstītu situācijas analīzi, izstrādāt PIA politikas ieteikumus un priekšlikumus Darba un sociālo lietu ministrijai, PIA Novērtēšanas centram, reģionālajiem Metodoloģijas centriem, PIA skolām, attīstības partneriem, profesionālām apvienībām un ražošanas un servisa centriem.

Pētījuma uzdevumi:

1. Analizēt PIA kvalitātes nodrošināšanas un vadības politiku un tās ieviešanu, identificēt trūkumus un nepilnības un, pamatojoties uz analīzes rezultātiem, sagatavot secinājumus par PIA kvalitātes nodrošināšanas politiku, pielietoto praksi tiesiskajā vidē, pārvaldībā, vadībā un organizācijā valsts un PIA iestādes līmenī.
2. Noteikt turpmākās sadarbības virzienus un iespējas, kā arī attīstības partneru lomas PIA kvalitātes nodrošināšanas sistēmas izstrādē un attīstīšanā.
3. Izstrādāt politikas ieteikumus PIA kvalitātes nodrošināšanai.

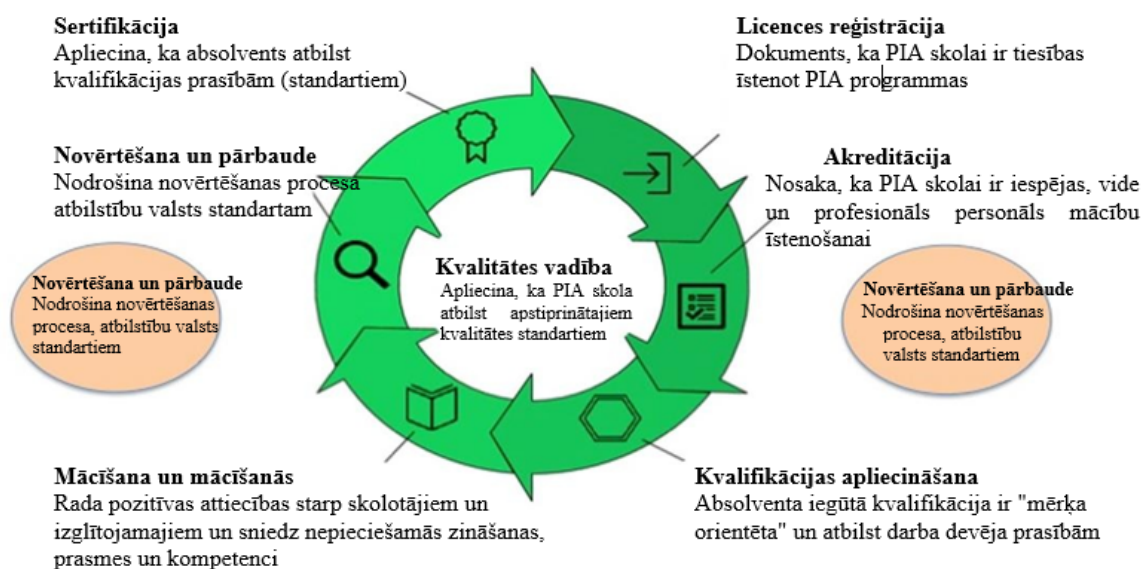
Pētījuma metodoloģija ietver aptauju, fokusa grupu un interviju veikšanu un tā ietvaros tika veiktas (Kees Hammink, 2019):

- 6 individuālās intervijas ar augstākā līmeņa PIA speciālistiem.
- 4 fokusa grupas ar PIA kvalitātes novērtēšanā ieinteresētajiem PIA speciālistiem, tai skaitā ar sociālo partneru pārstāvjiem.
- PIA skolu aptaujas, ietverot 75% PIA skolas, kas atrodas Ulanbatorā, no kurām 77,5% akreditācija bija beigusies. Atbilstoši Darba un sociālo lietu ministrijas datiem no 712 PIA skolām – profesionālās izglītības centriem, 333 skolām ir atjaunota reģistrācija, 43 apmācības centri piedāvā apmācību specializētajiem autovadītājiem, un 336 no tiem nodrošina “B” klases autovadītāju apmācību (Mongolijas Darba un sociālo lietu ministrijas datu bāze par 2015./2016.mācību gadu).

Pētījuma veicēji analizēja Mongolijā veidojamo PIA kvalitātes novērtēšanas sistēmu, veicot tās salīdzināšanu ar starptautiskajām kopējām sistēmām, tai skaitā, ar Eiropas PIA kvalitātes nodrošināšanas sistēmu.

Pētījuma rezultātā tika izstrādātas rekomendācijas attiecībā uz kvalitātes nodrošināšanas vadības sistēmas koncepcijas izveidi (skat. 2.attēlu) un neatliekami veicamajiem pasākumiem Mongolijas PIA kvalitātes nodrošināšanas vadības sistēmas izveidei. Veidojamās sistēmas ietvaros ir nepieciešama visu sistēmas dalībnieku nepārtraukta sadarbība, uzraudzība un inspekcijas pierādījumos balstītu lēmumu pieņemšanā un informācijas pārvaldībā.

Otrajā attēlā atainotais PIA kvalitātes nodrošināšanas vadības sistēma modelis atspoguļo visu tās dalībnieku darbību informācijas iegūšanā un uzkrāšanā, tās novērtēšanā un atbilstošu ziņojumu sagatavošanā valsts un PIA skolu līmenī. Piedāvātā PIA kvalitātes nodrošināšanas vadības sistēma ietver sešus pamatelementus (Kees Hammink, 2019): licencēšanu, akreditāciju, kvalifikācijas formalizāciju (nodrošināšanu), mācīšanu un mācīšanos, novērtēšanu un uzraudzību, kā arī sertifikāciju.

2.attēls. *Kvalitātes nodrošināšanas vadības sistēmas koncepcija*

(Kees Hammink, 2019,100)

Figure 2 *Quality Assurance Management System concept* (Kees Hammink, 2019, 100)

Pētījuma rezultātā Mongolijas PIA kvalitātes nodrošināšanas vadības sistēmas turpmākai attīstībai tika ieteikts:

- PIA kvalitātes nodrošināšana uzsākama ar standartu oficiālu apstiprināšanu, kas nosaka PIA kvalitāti, t.i. profesionālās zināšanas, prasmes un kompetences.

- Skaidri definējams kvalifikāciju, prasmju un kompetenču novērtēšanas un sertificēšanas process.
- Nepieciešams noteikt reālistiskas, efektīvas un atbildīgas PIA skolu padomju pilnvaras.
- Visos izglītības līmeņos nepieciešams legalizēt nacionālo kvalifikācijas ietvarstruktūru, deleģēt pilnvaras izstrādāt un validēt kvalifikācijas PIA Nacionālajā padomē un nozaru padomēs.
- Nepieciešams deleģēt pilnvaras reģionālajiem Metodoloģiskajiem centriem izvērtēt un sniegt metodoloģiskus ieteikumus izglītības programmu izstrādē un profesionālo asociāciju uzdevums ir novērtēt izglītības programmas. Tikai pēc izglītības programmas novērtēšanas ir veicama apmācība saskaņā ar šo programmu.
- Izstrādājamas diferencētas licencēšanas procedūras, kas atbilst katram PIA iestāžu veidam, nepieciešams izvērtēt un apstiprināt, vai izglītības programmas atbilst attiecīgo profesiju prasībām, sniegt metodoloģisku atbalstu un ieteikumus attiecībā uz izglītības programmu licencēšanu un apstiprināšanu.
- Skaidri definējama PIA Novērtēšanas centra un PIA skolu loma un atbildība kvalifikācijas, prasmju un kompetenču novērtēšanas un sertificēšanas procesā.
- Veidojama valsts iedzīvotājiem saprotama un pieejama PIA kvalitātes novērtēšanas un vadības sistēma.
- Veicināmas iniciatīvas un radoša pieeja kvalitātes vadības standartu ieviešanā un kvalitātes kultūras veidošanā.
- Sekmējama efektīva reālu patērētāju un profesionāļu līdzdalība PIA kvalitātes nodrošināšanā.

Secinājumi **Conclusions**

Mongolijas PIA kvalifikāciju ietvarstruktūra ir izstrādāta un 2019.gada pirmajā pusgadā apstiprināta PIA Nacionālajā padomē, tomēr tās tālākā virzība ir apturēta saskaņā ar darba devēju apvienību vēlmi pārskatīt ietvarstruktūru pirms tās virzīšanas apstiprināšanai valdībā. PIA kvalifikāciju ietvarstruktūras pārskatīšana var izsaukt atkārtotas saskaņošanas nepieciešamību, tādējādi paildzinot tās akceptēšanai nepieciešamo laiku.

PIA Kvalitātes nodrošināšanas vadības sistēmas modeļa komponentes ir pamata procesi, kas nepieciešami Mongolijas PIA sektoram. Atbilstoši minētajām komponentēm, pamatojoties uz pierādījumos balstītu situācijas novērtējumu, starptautiskie un nacionālie konsultanti ar PIA administratīvo un

ekspertu atbalstu izstrādāja praktiski piemērojamu politiku un pamatnostādnes. Kvalitātes nodrošināšanas vadības sistēmas ieviešējiem ir izprotama visu komponentu darbību pielietošana ciklā “Plāno – Dari – Pārbaudi – Rīkojies”. Nepieciešams pabeigt kvalitātes kontroles kopīgās sistēmas izveidi un atbilstošo normatīvo dokumentu izstrādi.

Ar donoru atbalstu PIA skolas ir izstrādājušas un īsteno kompetencēs balstītas izglītības programmas, ir veikta plaša apmācība PIA kvalitātes nodrošināšanas sistēmas metodoloģijas izstrādei, pamatojoties uz starptautiskiem kvalitātes kontroles standartiem, un šo standartu praktiskai pielietošanai. Minētie standarti ir balstīti uz līdzīgiem principiem, organizāciju un metodēm un pamatojas uz pilnīgu kvalitātes kontroli “Plāno – Dari – Pārbaudi – Rīkojies” cikla ietvaros. PIA kvalitātes nodrošināšana darbosies efektīvāk, ja visas PIA kvalitātes nodrošināšanas komponentu darbības attiecībā uz “Plāno – Dari – Pārbaudi – Rīkojies” ciklu veidos kvalitātes kontroles kopīgo sistēmu.

Mongolijā PIA kvalitātes nodrošināšanas standarta ieviešana tiek īstenota, izmantojot vairākas pieejas. PIA skolas pakāpeniski ievieš iekšējās kvalitātes nodrošināšanas sistēmu. Neatkarīga novērtēšana ir saistīta un pamatojas uz pašnovērtējumu. Tomēr ir jāatzīst, ka PIA Kvalitātes nodrošināšanas vadības sistēmas un jaunizstrādāto kvalitātes kritēriju akceptēšanai visās ieinteresētajās institūcijās ir nepieciešams papildu laiks, institūciju kapacitātes stiprināšana un efektīva savstarpējā sadarbība starp iesaistītajām institūcijām.

Summary

As economic growth in Mongolia does not give the positive impact on the creation of new jobs and poverty reduction and it was identified that Mongolian education sector is unable to produce the required knowledge and skills for the potentially employed, considerable measures for improving TVET quality have been undertaken. The complex TVET quality assurance system in Mongolia is in development and will be based on five principles: leadership, stakeholder engagement and coordination, relevance, effectiveness and efficiency, clarity and coherence. The Quality Assurance Management System consists of six key elements of which the TVET quality should be assured and managed: licensing, accreditation, validation of qualifications, teaching and learning, assessment and verification and certification. Relevant policies such as TVET accreditation, validation of qualifications for implementation of the Quality Assurance Management System have been elaborated and discussed in Mongolia but TVET legislation changes have not been passed yet. A new principle of governance has been legislated with employers, key players of manufacture and services, and professional associations as the center of these functions, however it is not exercised in practice. Quality assurance in the implementation of the TVET standards has been implemented through multiple approaches, and training institutions themselves have been establishing internal quality assurance capacity systems. An independent evaluation is based on self-assessment. Main criteria for effective and efficient quality assurance have been elaborated with support of various international projects however additional time, capacity

building and mutual collaboration between all involved stakeholders is needed to get the newly elaborated quality criteria and Quality Assurance Management System as a whole fully accepted by all involved stakeholders.

Literatūra References

- Cedefop. (2009). *Accreditation and quality assurance in vocational education and training: selected European approaches*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- Cedefop. (2015). *Handbook for VET providers: Supporting internal quality management and quality culture*. Luxembourg: Publications Office of the European Union. Cedefop Reference series; No 99.
- Kees Hammink. (2019). *TVET Quality Assurance Policy Document*. Report. Ulaanbaatar. *Law on Vocational Education and Training*, approved by the Mongolian Great Khural on 13 February 2009.
- Mongolijas Darba un sociālo lietu ministrijas administratīvie dati: datu bāze par 2014./2015. un 2017./2018. mācību gadu*. Pieejams <http://www.mlsp.gov.mn>
- Mongolia Sustainable Development Vision -2030* issued with Government Resolution Nr. 320, 2016
- National Statistics Office in Mongolia*. Retrieved from <http://www.nso.mn>
- National VET Development plan /2016-2021/of Mongolia*.
- Saha Meyanathan. (2016). *TVET financing in Mongolia*. Ulaanbaatar: Ministry of Labour. Mongolia.
- UNESCO *Strategy for Technical and Vocational Education and Training (TVET) 2016-2021*. Retrieved from <https://unevoc.unesco.org/go.php?q=UNESCO+TVET+Strategy+2016-2021>